

185

557

57

Պատկերները բոլոր յերկրների, միայնը.

Հ.Կ.Կ.Կ.Կ.Կ.Ի ԱԳԻՏ-ԲԱԺՆԻ ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՍԵՐԻԱ № 3.

Խ. ՏԵՐ-ԱՎԱԳՅԱՆ

ՄԵՂՎԻ ՓՏԱԽՏ

ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆԸ

===== Յ Ե Վ Ն Բ Ա Դ Ե Մ =====

ԿՈՎԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

(Պատկերազարդ)

Խմբագրությամբ
Խ. ՅԵՐԻՑՅԱՆԻ

Յ Ե Ր Ե Վ Ա Ն

Տպագրական տրեստի II-րդ տպարան

1924 թ.

18

ԼՈՒՅՍ ԵՆ ՏԵՍԵԼ

10. Յերիցյանի խմբագրությամբ «Մաճկալի»
գրադարանի գյուղատնտեսական սերիայի հետեւի-
յալ **ՀԱՆՐԱՄԱՏՉԵԼԻ ԳՐԲՈՒՅԿՆԵՐԸ**

1. Խ. Յերիցյան — Ինչպիսի սերմացու պիտի ցանկ
(սպասված)
2. Բամբակի և կաղամբի վնասատուները. գինն և
12 կոպ.
3. Ն. Ն. Բոգզանով — Ընտանի կենդանիների քուր,
գինն և 12 կոպ.
4. Գ. Գրձելյան — Բամբակի չոռ հիվանդությունը
գինն և 12 կոպ.
5. Պ. Ն. Սոկոլովից — Ինչպես պետք և կովել չորու-
թյան դեմ անջրդի հողերում.
գինն և 15 կոպ.
6. Պրոֆ. Պ. Կոստիչեվ — Ինչ կա հողի մեջ և ինչպիսի
հողեր են լինում. գինն և 10 կ.
7. Իս. Տեր-Ներսիսյան — Խնձորենու վնասատուները և
նրանց դեմ կովելու միջոց-
ները. գինն և 12 կոպ.

Դիմել «Մաճկալի» խմբագրության կամ պետական
Եկապեղիցիա

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

	Ֆեբու
Հառաջարան	3
I. Ի՞նչ ե փտախտը	4
II. Ինչի՞ց ե առաջանում փտախտը	4
III. Ինչպե՞ս ե փտախտը տարածվում	8
IV. Փտախտի տեսակները, նրա նշանները յիվ հատկու- թյունները	12
V. Հիվանդ ընտանիքների բժշկությունը	20
VI. Ախտահանություն	28
VII. Պետք ե կազմակերպվել	30

I ԻՆՉ Ե ՓՏԱԽՏԸ

Ինչպես ամեն մի կենդանի, այնպես ել մեզուն ունի իր հատուկ հիվանդութիւնները:

Մեզի ամենափառ ցավը փտախտն է:

Փտախտով հիվանդանում են վորդերը: Նրանք բջիջների մեջ սասկում են և նեխում: Այդ հիվանդութեանը վորդնացավ ել են ասում:

Փտախտով հիվանդացած ընտանիքում նոր սերունդ չատ քիչ է առաջանում: Հին մեզուներն իրենց սովորական կարգով մեռնում են և նրանց փոխարինող չի լինում. այդ պատճառով ընտանիքը կամաց—կամաց նվազում և ու հանդչում:

Մի ընտանիք վոր փտախտով հիվանդացավ, ել նրան իրկութիւն չկա, ցավը նրան մաշում է ու սպանում:

Փտախտը վոր մուտք է գործում մի մեղվանոց, սկըրում յերևում է սակալաթիվ ընտանիքներում, բայց հետըհետե տարածվելով հիվանդութիւնը բռնում է վողջ մեղվանոցը և վոջնչացնում բոլոր ընտանիքներին:

Փտախտը վոր մի մեղվանոցում յերևաց, հաժատացած յեղեք, վոր գյուղի մյուս մեղվանոցներումն ել կա:

Նա տարածվում է մեղվանոցից մեղվանոց, գյուղից գյուղ, շրջանից շրջան և խեղդում և մեղվաբուծութիւնն ամբողջ յերկրում:

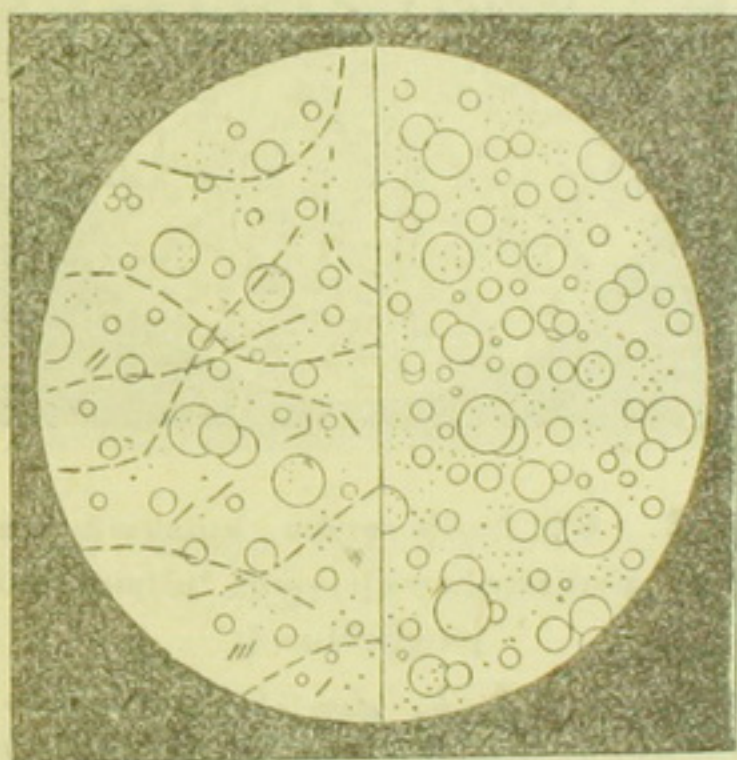
II ԻՆՉԻՅ Ե ԱՌԱՋԱՆՈՒՄ ՓՏԱԽՏԸ

Փտախտ հիվանդութիւնն առաջանում է մի տեսակ մանր եյակներից, այնքան մանր, վոր մարդու աչքին չեն յերևում: Նրանց կարելի չէ տեսնել միայն մի հատուկ

դործիքի մեջոցով, փորին մանրադիտակ կամ միկրոսկոպ են առում

Մանրադիտակի մեջ հատուկ ապակիներ կան հարմարեցրած, փորոնք առարկան մի քանի հարյուր անգամ մեծ են ցույց տալիս: Յեթե մանրադիտակի տակ մի կաթիլ ջուր դնես, նայես, մի ամիս ջրի չափ կերես, նրա մեջ հաղար ու մի մանր կենդանիներ կերևան, փորոնք շարժվում են, ապրում, մեռնում:

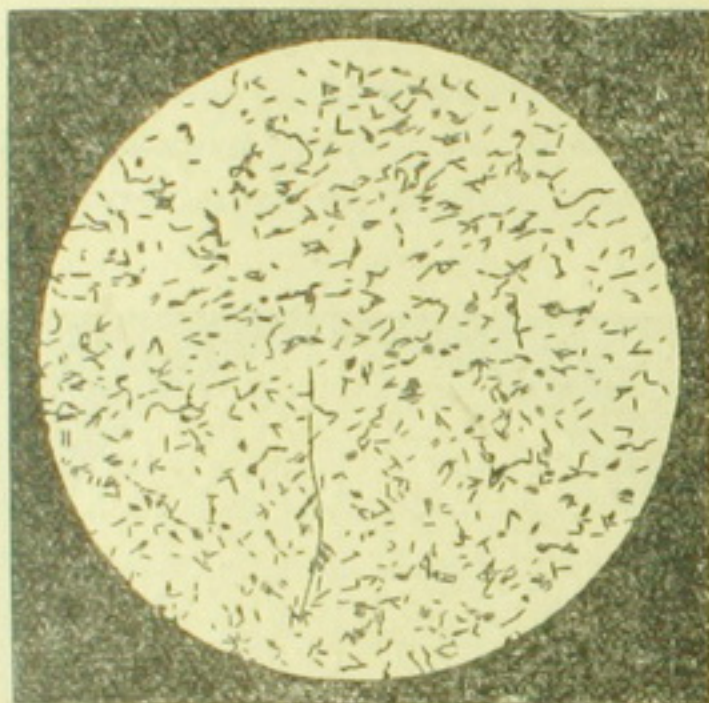
Յերբ մանրադիտակը հնարվեց, մարդիկ նոր հասկացան, փոր իրենց տեսած կենդանիներից բացի կա մանր՝ անտեսանելի կենդանիների մի ամբողջ աշխարհ: Ահա այդ ելակներին մանրե կամ միկրոբ են առում: (տես նկ. 1) *)

Նկ. 1. Այս նկարի աջ կողմում ցույց է տրված մանրեներից ազառ առողջ վորդի հյուսքը մանրադիտակի տակ, իսկ ձախ կողմում՝ փախսով հիվանդ վորդի հյուսքը: Նկարի վրա լեռնվում են սեզ կտրած բելիկներ. դրանք փախսի բակերիաներն են (բացիլներ):

*) Միկրոբների զանազան տեսակներ կան, այն միկրոբը, փոր փտախտ կամ վորդնացավ է առաջացնում՝ առում են բացիլ կամ բակտերիա.

Փտախտի պատճառն ել այդ մանր ելակների մի տեսակն է, Դրա ձուռն մեղվի վորդի մարմնի մեջ ընկնելով՝ այնտեղ զանոււմ է իրեն համար հարմար միջավայր, այսինքն հարմար տեղ, տաքութիւն և կերակուր: Այդտեղ նրանից ծնւում է փտախտի բացիլը, ինչպես վոր ծխողիկից ծնւում է վորդը: Բացիլը մանրադիտակի տակ նայելիս՝ մօզի կտորի նման է յերևում. (տես նկ. 2) նրա ապ-

Նկ. 2. Փի Բանի որվա սասկած վորդի
հյուրը մանրադիտակի տակ: Նկարը լին է
բացիլներով:

րելն ու մեծանալն այն է, վոր յերկարում է և ապա բաժանւում կտորների: Այդ կտորներից ամեն մեկը մի վորոշ ժամանակ ապրում է, հետո կարճանում, դառնում է փտախտի սերմ կամ ձու. դրան զիտնականները սպոր են ասում:

Սպորներից նոր բացիլներ են դուրս գալիս, յերկարում, նորից կտորների բաժանւում: Այս ձևով մանրեները բազմանում են և վորդի մարմինը կարճ միջոցում լցւում է նրանցով:

Այդ մանրեններն ուտում են վորդի մարմնի մեջ յեղած հյութերը և քայքայում են նրան: Բացի այդ նրանք ի-

բենցից մի տեսակ թույն են արտադրում և այդ թույնն
եւ իր հերթին խանգարում և վորդի առողջությունը: Այս-
պիսով նրանք հիվանդացնում են վորդին և սպանում:

Յերբ վորդը սատկում և ու նեխում, մանրեներն եւ
իրենց համար կերակուր չեն դանում. նրանք դադարում
են բազմանալուց, դառնում են սպոր: (տես նկ. 3)

Նկ. 3. Փսալաս հիվանդության բացիլների
սպորներ (նվիկներ):

Այստեղ բերած նկարներից նկ. 1 աջ կողմում ցույց և
տալիս, թե ինչպես և յերևում մանրադիտակի տակ ա-
ռողջ վորդի մարմնից վերցրած հյուսթը, իսկ ձախ կողմի
վրա ցույց և տալիս, թե ինչ ձև են ունենում մանրեները
նոր սատկած վորդի մարմնի մեջ:

Յերկրորդ նկարում ցույց և տրված, թե ինչ ձև են
ունենում և ինչպես են դասավորված լինում մանրեները
մի քանի որվա սատկած վորդի մարմնում:

Յերրորդ նկարը ցույց և տալիս, թե ինչպես փտախ-

տի բացիւնները վաղուց ստատեալ ու ներսած վորդի մարմնում ձեռնադրուել են, դարձել սպոր:

Մեղովի փտախտ հիւսանդութեանն առաջացնողը ահա այդ մանրէն է (միկրոօրը): մինչև վոր այդ մանրէն չընկնի փեթակի մեջ, ընտանիքը չի հիւսանդանա:

Պետք է տեսլ, վոր փտախտ հիւսանդութեանն սպորը (կամ ձուռն, սերմը) ընտելեան մեջ աշտակ-աշտակ վեր ընկած կա: Այդ սպորը շատ լավ դիմանում է թե ցրտին թե տաքին: Նա պատած է ամուր կեղևով և յերկար ժամանակ կարող է անմնաս մնալ, մինչև վոր մի պատահական պատճառով ընկնի փեթակի մեջ: Աշտակ նա դանում է հարմար միջավայր (հարմար տեղ, տաքութեան և կերակուր), ծակում է իր կեղևը, դուրս է գալիս, նորից դանում բացիլ և սկսում է ապրել, բազմանալ, ինչպէս նկարագրել ենք վերևում:

III. ԻՆՉՊԵՍ Ե ՓՏԱԽՏԸ ՏԱՐԱԾՎՈՒՄ

Ասենք, որինակ փտախտ հիւսանդութեան մի սպոր ընկած է ջրի մեջ, սուլի սպաղներում, փեթակից մի մեղու գնում է ջուր բերելու, այդ անտեսանելի սերմը ջրի հետ անցնում է մեղովի փուշիկը: Մեղուն ջուրը բերում է, այդ ջրով կերակուր շաղախում, տանում ապլիս իր վորդերից մեկին: Վորդը կերակրի հետ այդ սպորը կուլ է տալիս: Վորդի փորում սպորը դարձնում է, սկսում ապրել ու բազմանալ: Վորդը հիւսանդանում է ու մեռնում: Բան վոր մեղուները գալիս են, հանում նրան բջիջից ու բաշելով տանում են դուրս ձգում: Իհարկէ, սպորները քովում, կաշում են թե այդ մեղուներին և թե մեղրահացերին: Մեղուները կրծում են, լիզում, մաքրում են կեղտոտ բջիջը: այդ միջոցին սպորները կաշում են նրանց ձեռ ու վտին, լեզվին, անցնում են փորը, աղիքները: Նույն մեղուները

կերակրում են ուրիշ վորդերի ու նրանց ել վարակում։
Հետո նրանք մեղր, ծաղկափռի, ակնամոմ են բերում,
անաղում, դարսում։ Նրանք մոմ են արտադրում, մոմը ծա-
մում են, մեղրահացեր շինում և այլն։ Այս ձևով հիվան-
դության սերմերն ընկնում են մեղրի, մոմի, ակնամոմի
մեջ ու վողջ փեթակը վարակում։

Մայրը գալիս և և են հիվանդոտ բջիջներում ձու յե
ղնում, այդ բջիջներում դուրս յեկած վորդերը վարակվում
են, հիվանդանում ու մեռնում։

Հիվանդ ընտանիքի մայրն իր մարմնում ունենում և
սպորներ, այդ պատճառով նրա ածած ձվերում հիվան-
դության բացիլներ են լինում։ Այդ ձվերից դուրս յեկած
վորդերն արդեն վարակված են լինում։

Այսպես հետզհետե փեթակի մեջ հիվանդությունը
ստատկանում և։

Կարծում եմ, վոր դժվար չե հասկանալ, թե ինչ կերպ
և հիվանդությունն անցնում փեթակից—փեթակ։

Յենթադրենք, թե մի հիվանդ ընտանիք ունենք։ Այդ
ընտանիքը որ-որի վրա թուլանում և և իրեն պաշտպա-
նելու կարողությունից զրկվում։ Մյուս փեթակների մե-
ղունները նրանից շարունակ մեղր են գողանում և գողա-
ցած մեղրի հետ հիվանդության սերմը տանում իրենց
փեթակները ու վարակում։

Գողության միջոցով հիվանդությունն անցնում և
նաև հարեան մեղվանոցները։

Հիվանդ փեթակի մեղունները, պատահում և, սխալ-
վում են ու մանում ուրիշ փեթակներ և վարակում նրանց։

Թե հիվանդ և թե առողջ ընտանիքների մեղունները
միևնույն ծաղիկներից մեղր և ծաղկափռի յեն բերում։
Հիվանդ ընտանիքի մեղուն ծաղիկի վրա սպորներ և թող-
նում, իսկ առողջ ընտանիքի մեղուն վերցնում և դրանց,
բերում տուն ու վարակում իր վորդերին։ Ուրեմն, ծաղիկ-
ներն ել են ծառայում իբրև վարակման միջոց։

Մեղուները միևնույն տեղից ջուր են վերցնում, միևնույն ծառից անկնամոմ ու վարակում իրար:

Մեղուները, փորտեղ հիվանդութիւններից հանգած, դեն ձգված մի փեթակ կամ շրջանակ են տեսնում, այնտեղից մեղր են լիզում, տանում տուն, մոմ, անկնամոմ. դա ել վարակման մի գորեղ միջոց է:

Հիվանդ փեթակը վերցնելուց հետո, յեթե տեղը մի առողջը դնես, կարող է վարակվել, փորովհետեւ հին փեթակից մեղուներն աղբը թափած են լինում գետնի վրա. յերբ նոր փեթակի մեղուները նույն տեղը ման են դալիս, հիվանդութեան սպորները կաշում են նրանց փոս ու ձեռքին, անցնում են նոր փեթակը՝ ու վարակում:

Գիտնականները համոզված են, փոր մինչև անգամ ողի միջոցով փտախտն անցնում է մի տեղից մյուս տեղը. քամին փոշու հետ տանում, ցրում է փտախտի սպորները ու վարակում նոր մեղվանոցներ:

Բայց փոշ մի դեպքում փտախտն այնպես արագ չի տարածվում, ինչպես այն դեպքում, յերբ մեղվարույծը փտախտի ելութիւնը չի հասկանում և ինքն իր ձեռքով անգիտակցաբար պատվաստում է հիվանդութիւնն առողջ ընտանիքներին:

Ահա ինչպես է նա այդ անում:

Հիվանդ ընտանիքին նայելիս նրա ձեռներին մեղր է քսվում, մոմ, անկնամոմ. առողջ ընտանիքներին նայելիս նա այդ վարակված մոմը, մեղրն ու անկնամոմը քսմամբ է նրանց շրջանակներին, փեթակին:

Իր ձեռքի գործիքներն ել նրան լավ են ոգնում վարակումը տարածելուն:

Հիվանդ ընտանիքը սատկելուց հետո նա նույն փեթակում նոր ընտանիք է բնակեցնում. այդպիսի դեպքերում ընտանիքներն առանց բացառութեան հիվանդանում են:

Հիվանդ ընտանիքից հանած շրջանակներից մեղրահացը կտրելուց հանելուց հետո մեջը չեչ և կպցնում, դրնում առողջ փեթակների մեջ:

Հիվանդ ընտանիքների մեղրահացերը քամում և, դրնում առողջների մեջ:

Սոված ընտանիքներին կերակրում և հիվանդ փեթակից հանած մեղրահացերով:

Հիվանդներից վորդով լիքը շրջանակներ և հանում և տալիս և թույլերին, ուժեղացնելու համար:

Սատկած մեղուների կտավը գցում և առողջների վրա:

Հիվանդոտ մոմից չեչ և պատրաստում, տալիս և մեղուներին:

Հիվանդոտ փեթակները վոր դատարկվում են, հաբաց-բաց ձգում և այս ու այնտեղ, մեղուները նրանցից մեղր, մոմ ու անկնամում են տանում, հետն ել ցավը:

Հիվանդ մեղուներից կտրում և մեղրը, տանում տուն: Այդ մեղրով հա կեղտոտում և տան ամանները, պատ ու հատակը, դանակն ու զղալը, յերեխաների քիթ ու պոունդը: Մեղրոտ ամանները լվանում և թափում բակը, տախտը: Այսպիսով վողջ տունը իր յեղած չեղածով, իր բնակիչներով դառնում և վարակման բուն:

Ու ահա են մեղվաբույժը, վորին հախազգուշացնելիս պատասխանում և. «Յես իմ մեղուները լավ եմ պահում, իմ մեղվանոցում փտախտ չի լինի», կամ թե. «Մեր գյուղի տեղը բարձր և, ողը մաքուր և, փտախտը չի գա» մեկեկ տեսար ինքն իր ձեռքով վարակումը տարածեց իր մեղվանոցում:

Ավելի մեծ հանցանք ունեն այն մեղվաբույժները, վորոնք չեչ են պատրաստում, ծախում, առանց մոմը լավ յեռացնելու: Նրանք ամոսոտում են ցախին, ուղում են առանց մեծ ծախս անելու շատ փող վաստակեն. հիվանդության սերմերը այդ չեչի հետ տարածվում են մինչև

խակ շատ հետու մեղմանոցներ: Այդ ձևով հիվանդությունը մի անգամից արագ կերպով բանում և բոլորովին առողջ շրջաններ:

IV. ՓՏԱԽՏԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ, ՆՐԱ ՆՇԱՆՆԵՐԸ ՅԵՎ ՀԱՏ-ԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ.

Պետք և ասել, Վոր փտախտը դեռ ևս վերջնականապես ուսումնասիրված հիվանդություն չէ:

Դեռ ներկայումս ել գիտնականները շարունակում են իրենց փորձերն ու գիտողությունները:

Այժմ արդեն պարզված է, Վոր վորդացով առաջացնող մի քանի տեսակի մանրէներ կան և այդ մանրէների ամեն մի տեսակը մի առանձին հիվանդություն և առաջացնում: Այդ հիվանդություններին գիտնականները զանազան անուններ են տալիս, զանազան կարծիքներ են հայտնում նրանց մասին. այնպես Վոր անփորձ մեղմարույծը կարող է շշմել, մոլորվել այս խառնաշփոթությունից:

Գործնական լինելու համար մենք փտախտ ենք անվանում այն բոլոր վարակիչ հիվանդությունները, վորոնցից լուծնշանում է վորդը:

Այդ հիվանդությունները մի քանի ընդհանուր նշաններ և հատկություններ ունեն. բայց բացի այդ ընդհանուր նշաններից և հատկություններից՝ նրանցից ամեն մեկն ունի իր առանձին նշանները և հատկությունները, վորոնցով տարբերվում է մյուսներից:

1. Փախտի տեսակների ընդհանուր նշանները յեվ հատկությունները:

Խնչպես վերևում արդեն ասել ենք, փտախտով հիվանդանում են վորդերը. նրանք բջիջների մեջ սատկում են և նեխում:

Բացի այդ, գիտենք նույնպես, Վոր յերբ հիվանդությունը նոր է սկսվել, հիվանդ վորդերի թիվը շատ քիչ

և լինում. յերբեմն հազիվ մեկ յերկու հատ, և շատ ուշադրությամբ պետք և նայես, փոր նրանց գտնես: Առողջ ընտանիքում կնքած փորդը միապաղաղ և հաժառաբ կերպով բռնում և ամբողջ մեղրահացը, կամ նրա մի մասը, չկնքված փորդերը կանոնափոր կերպով շարված են լինում իրար կողքի, շրջանաձև, ըստ հասակի: Կնքած փորդի խուփերը (կափաբիշները) ուռուցիկ են ու մաքուր գույն ունեն: Չկնքված փորդը կաթնադույն և լինում տառուգ և սիրուն:

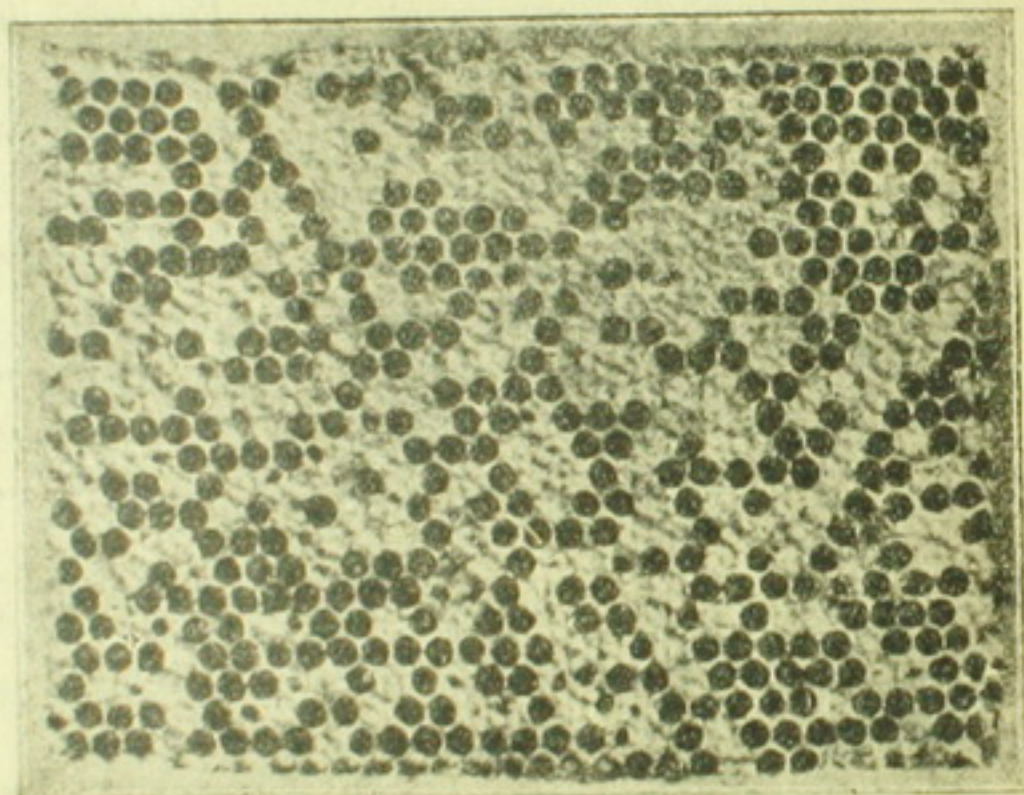
Յեթե մի աշապխտի մեղրահացի վրա կնքված փորդի մեջ մի բջիջ նկատես, փորի խուփը փոս և ընկած, և ծակված, իսկույն պիտի շփի վերջնես և բջիջը բաց անես, նայես, տնտղես, յեթե փորդը սատկած և ու նեխած, ուրեմն ընտանիքը հիվանդ և: Վորդի չկնքված հիվանդը թառամածի նման և լինում, յերբեմն /բծեր և ունենում վրան և իր մաքուր կաթի գույնը կորցրած և լինում: Սատկած ու նեխած փորդն իսկույն նկատվում և, նա իր ձեր փոխած և լինում և պղտոր գույն և ունենում:

Յերբեմն մի առ ժամանակից հետո այդ հիվանդ փորդերն անհայտանում են, այնպես, փոր նայում ես, հացում հիվանդության փոշ մի նշան չես գտնում:

Ազա նորից յերեւում են նեխած փորդեր և նրանց թիվը քանի գնում և, շատանում և:

Յեթե հիվանդության առաջին նշանները նկատված են սաղրիլին՝ սովորաբար հուշխին—հուլիսին նա արդեն բռնած և լինում փողջ փեթակը: Այդ շրջանում հիվանդությունը նկատելը և ճանաչելը շատ հեշտ և մինչև անգամ անփարձ մեղիաբույծի համար: Նեխած փորդերի թիվը մեծ և լինում, կնքած փորդը միապաղաղ և հաժառաբ կերպով չի բռնում մեղրահացը, կամ նրա մի մասը, այլ ցրվի յեկած և լինում: Արանք-արանք շատ բջիջների խուփերը

փոս ընկած են լինում, մութ կեղտոտ դույն են ունենում և ծալված են լինում (տես նկ. 4)։ Պատահում է, վոր առողջ վորդի խուփն ել է ծակ լինում, բայց այդ ծակից վոր նայես, կտեսնես առողջ լիտիկ ու սպիտակ վորդը։ Այդ բջիջի խուփն ել փոս ընկած չի լինում, այլ ուռուցիկ։ Այդ կը նշանակի, վոր վորդը հասակի է հասել, ուղում է կնքվի, բայց դեռ իր շապիկը չի հյուսել—պրծել և մեղուները բջիջը չեն սվաղել, վերջացրել։

Նկ. 4. Փախսով վառկված մեղրահացը։

Այդպիսի ընտանիքը յեռանդուն աշխատանք չի կատարում, չի դարդանում, մեղվի թիվը սակավ է լինում։

Այդպիսի ընտանիքները մինչև հիվանդության սաստկանալը հաճախ կարող են այնքան ուժեղանալ, վոր նույնիսկ ձագ ել կարող են տալ, մանավանդ հաջող տարիները սրանք կարող են բավական մեղր ել հավաքել։

Յերբ զլիսավոր մեղրաբերքն սկսում է վերջանալ,

մեղրահացերը լցվում են մեղրով և հիվանդությունը պահաս նկատելի չե դառնում:

Աշունը, յերբ մայրը դադարում և ձու դնել և փեթակում փորդ չի լինում, թվում և, թե հիվանդությունը բոլորովին անցել և:

Այդպիսի ընտանիքը հետևյալ գարնան սկզբին առողջ ընտանիքներից քիչ և տարբերվում: Մեղուները հիվանդացած փորդերին յեռանդով դուրս են ձգում և նեխած փորդը յերբեմն փեթակում բոլորովին չես գտնում. բայց առողջ ձաղը՝ առանձնապես կնքվածը, ցրված և լինում հատ ու կենտ:

Այդպիսի ընտանիքները սովորաբար աշուն չեն հասնում, թե հասնում ել են, արդյունք չեն տալիս և հանդչելու վրա յեն լինում:

Նեխած փորդերից շատերը չորանում են, կաշում բջիջի պատերին, սրանք մութ գույն են ունենում: Վաղ դարունն այդ նշանով կարելի չե համոզվել, փոր այդ ընտանիքում նախընթաց տարվանից հիվանդություն կա:

Բայց այստեղ մի սխալմունք կարող և լինել: Յերբեմն մեղուները ձմեռվա վերջերը կամ վաղ գարնանը փորլուծ են ունենում: Այս դեպքում նրանք ծրտում են, մեղրահացերը ապականում: Այդ ծերտը չորանում և բջիջների պատերի վրա ու իր գույնով շատ նման և լինում նեխած չորացած փորդի: Տարբերությունն այն և, փոր չորացած ծերտը կպած և լինում բջիջի բերանի կողմը, մինչդեռ փտախտից սատկած փորդը կաշում և բջիջի խորքին, կամ ձգվում և բջիջի պատովը մեկ: Բացի այդ փորլուծ ունեցող մեղուները ծրտում են ապականում փոշ միայն մեղրահացերը, այլև շրջանակների փայտերը և փեթակի պատերը, մինչդեռ փտախտով հիվանդ ընտանիքի փեթակի պատերը և շրջանակի ձողերը մաքուր են լինում:

Բացի վերևում բերած ընդհանուր նշաններից կան նաև

հասուի նշաններ, վորոնցով փառախտի զանազան տեսակները տարբերվում են իրարից և վորոնց մասին կխոսենք ներքևում:

2. Բաց վորդի փառխսք (գաւգահոս փառխս)

Սրան ալ կերպ ընդունված և ասել յեվրոպական փառախտ, սակայն այս անունը միանգամայն անհիմն և, վորովհետև նա չի բնորոշում հիվանդությունը: Այդպես անվանել են նրան այն սլաւոնառով, վոր զխանականները նրա հետադասությունը կատարել են առաջին անգամ Յեվրոպայում:

Այս հիվանդությունը խոցում և առաջին հերթին և զլխավորապես չկնքված վորդը:

Սրա մյուս բնորոշ նշանն այն և, վոր նեխած վորդից վատ հոտ և գալիս. դուր և ասել, թե «անելինի յուղի հոտ, քրտինքի, կամ թե նեխած խեցզեանի». ով և այս հոտերը չափել, կշռել, վորոշել, պարզ ի պարզո ծանր և անախորժ հոտ և գալիս:

Ինչպես վերեն ասացինք, այս հիվանդությունը դիպչում և զլխավորապես բաց վորդին. վորդերը, սասկելով ընկնում են բջիջի հատակին ու նեխում:

Սա խոցում և նաև մայրացու և բոռացու վորդերին, մինչդեռ որ. «ամիրկական փառախտը» դրանց չի դիպչում:

Գարշահոտ փառախտը լուրջ և վտանգավոր հիվանդություն և և շատ տարածված: Նա սպառնալիք և ամբողջ շրջանների մեղվաբուծությանը:

3. Կնքած վորդի փառխս (վորդի ժանգառ)

Շատ ընդունված և անվանել այս հիվանդությունը «ամերիկական» փառախտ. բայց այս անունը նույնպես անհիմն և, վերպես և «յեվրոպական» փառախտ անունը նախընթացի համար:

Կնքած վորդի փառախտը, ինչպես հենց իր անունից ել յերևում և, խոցում և առաջին հերթին և զլխավորապես կնքած վորդը:

Այս հիփանդությունն ամէլի ճիշտ բնորոշող նշանն այն է, վոր նեխած վորդն իր ձեռք բոլորովին կորցնում է. նա դառնում է միապագայ, մածուցիկ զանգված:

Վորդը սասկեւում ձգվում է բջիջի պատուր մեկ, կըպչում նրան:

Զոփով անողելիս ձգվում է, յերբեմն թել է տալիս յերկարում. բայց յերբ զանգվածը չի սնդացել, շատ քիչ է յերկարում, այն ել բարակ մազի պէս, յերբեմն համարյա աննկատելի:

Վտմանք սնդում են, վոր սա հոտ ունի, բայց յեւ մինչև հիմա այդ հիփանդությունից հոտ չեմ առել:

Շատ խրատական է մի դեպք իմ գործնականից: Մի անգամ իմ հարեան մի մեղվաբույժ յեկավ, թե. «Յերկու հիփանդ մեղու ունեմ»: Այդ ժամանակ մենք դեռ հիփանդություն տեսած չեյինք: Յեկանք, հալաքսիցինք 5—6 հոգի, տընտղեցինք, գննեցինք: Հոտոտում ենք, հոտ չի գալիս. ձգում ենք, չի ձգվում, թել չի տալիս. և վորովհետև գրքերում վորոշակի տեսած եր, թե փտախից հոտ պիտի գա և վոր նեխած վորդը թել պիտի տա՝ ձգվի (մանավանդ այնպիսի թել ինչպիսին նկատված է Գարբաշովի գրքում), ուստի յերկար ու բարակ վեճ ու անգմուկից հետո վորոշեցինք, վոր սա փտախտ չի, չնայած վոր այս յերկու ընտանիքում ել հիփանդությունն իր դազաթնակեալին եր հասած:

Շատ չանցած, մենք լավ հասկացանք, վոր խկական փտախտը հենց դա յե և վոր գրա հետ հանաք անել չի կարելի:

Յեւ այնուամենայնիվ չեմ սնդում. միայն ասում եմ, վոր հոտ չգալը թող մեղվաբույժին մօրորության մեջ չծղի:

Այս հիփանդությունը չի դիպչում մայրացու և բուսացու վորդերին:

Փտախտի բոլոր տեսակներից սա ամենավարակիչն է,

համառն ու ավերիչը: Դրա համար ե, վոր վոմանք նրան
վորդի ժանտախտ անունն են տալիս:

Հայաստանում ամենից շատ տարածվածը սա յէ:

4. Տոպրակավորդ

Փտախտի այս տեսակը վոչ մի հոտ չունի:

Վորդը սատկելուց հետո ել իր ձեւը չի փոխում: Նա
միայն մի փոքր թառամում ե ու սղտոր գույն ստանում:
Բջիջից կարելի չե չոփով վորդը հանել՝ առանց նրան փրկ-
խելու: Դրա համար ե, վոր այս հիվանդությունն անվանում
են տոպրակավորդ. սատկած վորդը նմանեցնում են տոպ-
րակի, վորը լեցված ե նեխած նյութով: Նեխած վորդը
վոր փլխում ես, ջուր ե գուրս գալիս:

Այս հիվանդության մանրեն գեռ գտնված չի:

Գարբաշովն ասում ե, վոր այդ հիվանդությունը շատ
տարածված ե Ղարաքլիսայի, Լոռու ե Լենինականի (Ալեք-
սանդրապոլի) շրջաններում. յես ավելացնում եմ՝ նաև Դիլի-
ջանի: Դրանից չպետք ե հետեցնել, թե մյուս շրջան-
ներում չկա:

Պարզապես մյուս շրջաններում գիտողություններ
չեն կատարված:

Այս հիվանդության ընթացքն ավելի դանդաղ ե, քան
մյուսներինը, բայց սա շատ համառ ե կորստաբեր հիվան-
դություն ե:

5. Թքու փսախս.

Այս հիվանդության ամենաբնորոշ նշանն այն ե, վոր
նեխած վորդից քացախի հոտ ե գալիս: Այդ հոտն այնքան
սլարդ ե ե վորոշ, վոր սխալվել չի կարելի:

Գարբաշովը սրան լուրջ հիվանդություն չի համարում:
Յեւ անվանում ե «այսպես կոչված թթուվորդ»: Նա ա-
սում ե, վոր այս հիվանդությունը յերևում ե այն ընտա-
նիքների մեջ, վորոնք խոնավ տեղ են ձմեռել ե վորոնց
մեջ այդ սխառմառով բորբոս ե առաջացել:

Պրոֆեսոր Յանդերն այդ հիվանդությունը «թթու փտախտ» և անվանում՝ դասելով նրան փտախտի տեսակների շարքին. և այդ հեղինակից և, վոր մենք վերցրել ենք թթու փտախտ անունը:

Յես տեսել եմ մեղվանոցներ, վորոնք հիանալի կերպով ձմեռել են և վորոնց մեջ բորբոսի նշույլ^ը ել չի յեղել, բայց այդ մեղվանոցներում թթու փտախտը խիստ տարածված եր: Հիվանդ ընտանիքներից շատերը քայքայված եյին ու նվազած: Կային ընտանիքներ, վորոնք հավանորեն վարակված եյին նախընթաց տարվանից և հունիսի վերջերին հոգեվարքի մեջ եյին:

Ուստի թթու փտախտը պիտի ճանաչել իբրև լուրջ հիվանդություն:

Այդ հիվանդությունը խիստ տարածված է յեղել Լուսիի, Ղարաքլիսայի և Դիլիջանի շրջաններում:

Հայաստանի մյուս մասերում, վորքան յես դիտել եմ, թթու փտախտ կամ բոլորովին չկա, կամ հազվագյուտ է. հավանորեն դա շորային տեղերում շատ չի տարածվում և յեթե պատահում ել է, շատ վտանգավոր չէ:

Զնայած մեր այս նկարագրություններին, մեղվաբույծը շատ չպիտի շարշարվի ճշտությամբ վորոշելու, թե իր տեսածը փտախտի վոր տեսակին է պատկանում: Այս դեպքում նա կարող է մոլորության մեջ ընկնել, մանավանդ, վոր հաճախ մի ընտանիքի մեջ այդ հիվանդությունները յերևում են միաժամանակ իրար խառնված: Նա միայն պիտի իմանա, վոր իր դիտածը փտախտի վոր տեսակն ել լինի, լուրջ և վտանգավոր հիվանդություն է և անհրաժեշտ է միջոցներ գտնել նրա դեմ կռվելու:

Այստեղ պետք է հիշատակել «մրսած վորդի» մասին:

Յերբեմն գարունը հանկարծակի ցրտեր են անում և թույլ ընտանիքները կծիկ են կապում: Վորդի մեծ մասը մնում է բաց և կոտորվում: Այս դեպքը

փառախօտի հետ չպետք է խառնել: Յեւ գծվար ել ե խառ-
նել: Այս գեղքում մեղսւները սատկած փորզերին գուրս
են թափում, քանի գեւ նրանք չեն նեխել: Սատկած փոր-
զերն իրենց գույնը նկատելի կերպով չեն փոխում, նրանց
նեխումնեկ արագ չի կատարւում, փլխելիս նրանցից սպի-
տակ կաթնազույն ջուր ե գուրս գալիս:

«Մրտած փորզը» անփառնդ բան ե:

V. ՀԻՎԱՆԴ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐԻ ԲԺՇԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

I. Բժշկութեան ելուքունը

Փառախօտ չտեսած մեղվարույծը, յերբ իր մեղվանոցում
դանում ե հիվանդութեանը, խիստ կերպով հուսահատ-
ւում ե: Յեւ հիշում եւ, թե ինչպիսի վնասութեան ե
լրում տիրեց մեզ՝ Բաշքյանդի մեղվարույծներին, յերբ
համոզվեցինք, փոր փառախօտ մուտք ե գործել մեր մեղվա-
նոցները, չնայած փոր մենք մեծ մասամբ փորձված մեղ-
վարույծներ եյինք ե մեծ մեղվանոցներ ունեյինք:

Պետք ե հաստատուրեն պնդել, փոր հուսահատվելու
տեղիք չկու ճիշտ ե, անախորժ բան ե, բայց ամեն մի
մեղվարույծ, թեկուզ ուղում ել շունենա, կարող ե կովել
ալդ հիվանդութեան գեւ, կարող ե իր մեղվանոցը սրահա-
նել քայքայեւմից: Դրա համար հարկաւոր ե, փոր նա խե-
րացի ու ճշտապահ լինի, հարկաւոր ե, փոր իմանա բժշկու-
թեան ելութեանը:

Յեթե հիվանդութեանը տվյալ շրջանում առաջին ան-
գամն ե յերևում, այն ել մեկ կամ յերկու փեթակում,
ամենալալն այն ե— ալդ բնատանիքները փոխնչացնել: 1908
թվին յեւ մի հիվանդ բնատանիք գտա ե անմիջապէս փո-
շրնչացրի: շրջանում հիվանդութեան բոլորովին չկարս Այդ
գեղքից հետո ալեւ հիվանդութեան չերկաց մինչե
1912 թվականը, յերբ նա մուտք գործեց զբոխը:

Այսպիսի վկայութիւններ կարելի չե բերել շատ հեղինակաւոր մեղաբարոյժների դրբերից։

Մենք տեսանք, Վոր հիւսիսեղ փեթակում գտնուող բոլոր նշութեքը՝ մեղրը, մամը, ակնամամը, ծաղկափռչին, իրենց մեջ մեծ քանակութեամբ հիւսիսեղութեան սպորներ են պարունակում,

Վորդերը՝ թե առողջ, թե հիւսիսեղ, շարփած են մեղրահացերի մեջ՝ կողք-կողքի, շատերը վարակված են, բայց դեռ չեն սասակել, մեր աչքին առողջ են յերևում. այնպես Վոր հիւսիսեղ վորդն ու առողջը ջոկել իրարից չի կարելի. ամբողջ վորդը պետք է համարել վարակված,

Փետակը և շրջանակները ևս ապականված են, վորովհետեւ նրանց վրա կպած և վարակված մամ, ակնամամ և մեղր. նրանց ճեղքերը մեղուները սփառում են նույն ակնամամով ու մամով։

Ուրեմն ամբողջ փեթակն իր միջի յեղած-չեղածով վարակված է։ Պարզ է, Վոր յերբ մենք ուզում ենք ընտանիքը բժշկել, նրան պետք է հանենք իր հին փեթակից, պետք է ապաստենք նրան իր մեղրից, մամից, ակնամամից, ծաղկափռչուց և վորդից։ Մեղուն պետք է հրաժարվի իր վողջ հարստութեանից և գատարկ դուրս գա փեթակից։

Բայց այդ բովանկան չի. նա պետք է հրաժարվի նաև իր հին մորից, հիւսիսեղութեան սպորներ մոր ձվաբաններում են ձվերում ել են լինում. ուրեմն յեթե նա մեղուների հետ գնա նոր բնակարան, հիւսիսեղ ձվեր պիտի ածի և նորից ընտանիքը վարակի։

Բայց մեղուներն ել իրենց մարմնի վրա, իրենց բերնում, աղիքներում, աչնենում են սպորների Պետք է օրանցիկ ել ապաստել մեղուներին, թե չե բժշկութեանն անուղուտ կանցնի։ Այդ նպատակով մեղուներին հարկաւոր և յերկու յերեք օր կարանտին պահել. այսինքն մի առան-

ձին տեղ պահել, վոր նրանց վրա յեղած սպորները թափվեն հեռանան: Սպորները յերբ վոր մեղրի կամ մոմի մեջ են ընկնում, շատ յերկար մնում են նրանց մեջ վողջ և առողջ, բայց մեղուների կենդանի մարմնի մեջ նրանք յերկար չեն կարող մնալ, կենդանի մարմինը նրանց դուրս և ձգում և նրանցից ազատվում:

Վորպեսզի նրանց մարմինն ավելի հաջողությամբ մաքրվի սպորներից, դրա համար պետք է մեղուներին դեղ տալ. այնպիսի դեղ, վոր մեղուներն ուտեն և չփսայթեն, բայց նրանց փորում և աղիքներում գտնվող սպորները թունավորվեն, կոտորվեն:

Ահա բժշկության ամբողջ իմաստը:

Բնությունն էլ մեղուներին այդ կերպ է բժշկում:

Խոլերայով հիվանդացած մարդը պատահում է, վոր լավանում է. բայց յերբ մեղուն է փտախտով հիվանդանում, նրան լավանալ չ'կա. և վորովհետև փտախտը խոլերայի պես չի գալիս անցնում, այլ գալիս է նստում անվերջ, ուրեմն մեղու ասած արարածը կջնջվեր, կվոչնչանար աշխարհիս յերեսից, յեթե բնությունը նրան փրկության մի միջոց տված չլիներ: Փրկության այդ միջոցը ձագ տալն է:

Ով վոր փտախտի հետ գործ է ունեցել, գիտե, վոր փտախտավոր ընտանիքներից դուրս յեկած ձագերը շատ քիչ է պատահում, վոր հիվանդանան. այդ նրանից է, վոր ձագը հրաժարվում է հին փեթակից ու նրա մեջ յեղած չեղածից ու գնում է նոր մաքուր տեղ բնակվում: Փեթակից դուրս է գալիս, մինչև նոր տեղում բնակվելը, մինչև չեչ քաղելը, մինչև ձու գնելը, նա մաքրվում ազատվում է նաև իր մարմնի մեջ յեղած սպորներից:

Ահա այդ կերպ է, վոր մեղուն բնական ճանապարհով խուսափում է փտախտից և պահպանում իր զոյությունը:

2. Գեղեր

Ինչպես տեսանք, հիվանդ ընտանիքը բժշկելիս դեղ ել պետք է գործածել։ Բայց դեղերի վրա մեծ հույս չպետք է դնել։ Տասնյակ տարիներ գիտնականները զանազան դեղեր գործածելով՝ յեկել են այն յեզրակացութեան, վոր ամենալավ դեղը փտախտի բժշկութեան համար «Փարմալինն» է։

Փարմալինը թույն է։ Այդ թույնը շատ ուժեղ կերպով ազդում է փտախտի մանրէների վրա։ Մեղուներին նա չի վնասում, յեթե չափավոր գործածես։

Փարմալինը ծախվում է թե հեղուկ դրութեան մեջ և թե բլիթներով—փոքրիկ կլորիկ կտորներով։

Փարմալինը խառնում են մեղրի ու շաքարաջրի հետ, ուտեցնում մեղուներին, վոր նրանց ներսում յեղած սպորները կտորի։

Սպորները կտորվում են նաև Փարմալինի գոլորշուց։

Յեթե Փարմալինը բաց-բաց դնես, կզգաս, վոր նրանից սուր և թունավոր հոտ է գալիս. այդ Փարմալինի գոլորշին է։ Այդ գոլորշին մարդու աչքերի ու կոկորդի վրա շատ վատ է ազդում. նրանից զգույշ պիտի լինել։

Փարմալինի գոլորշիով սպորները կտորելու համար գործ են ածում մի գործիք, վորն իր հնարողի անունով կոչվում է Արխիպենկոյի լամպ (տես նկ. 5)։

Այդ գործիքի մեջ մի ճրագ է դրած։ Այդ ճրագում սպիրտ են վառում. ճրագի վրան հարմարեցրած է մի կլորիկ կաթսա, վորը միայն մի ծակ ունի վերևից։ Այդ կաթսայի մեջ լցնում են Փարմալինի լուծվածք, վորը ճրագի բոցից սկսում է յեռալ։ Գոյացած գոլորշիները հալաքելու և նրանց ուղղութեան տալու համար այդ կաթսայի ծակի վրա մի ռեզինե խողովակ է հաղցրած։ Յերբ կաթսան յեռում է, պետք է այդ խողովակի ծայրը մըտցընել արկանոցը, վոր գոլորշին լցվի փեթակի մեջ։

Ֆարմալինի գոլորշի ստանալու համար եւ գործածվում
է 20 օ/0 (քսան տոկոսանոց) լուծվածք:

3. Բժշկելու գործողությունը քրոցների մեջ

Յեթե ձեր շրջանում փառաւոր հիվանդությունը կա,
պետք է քթոցների վրա առանձին ուշադրություն դարձնել,
հիվանդ ընտանիքները դանել:

Քթոցների մեջ հիվանդ ընտանիքները վորոշելն ան-
համեմատ ավելի դժվար է, քան շրջանակավոր փեթակնե-
րի մեջ:

Յեթե հիվանդությունը սաստկացած է, արտաքին
նշաններից եւ կարելի չէ մատափորապես վորոշել հիվան-
դությունը:

Գլխավոր մեղրաբերքի սկզբին, յերբ մեղուները քթոց-
ներում անցնում են հետեւ եւ սկսում են հացեր քաշել, կա-
րելի չէ նկատել հետ մնացած ընտանիքներ, վորոնք չեն
դարգանում: Այդպիսի քթոցների առաջին տախտակը պետք
է հանել եւ նրա մեղրահացերը նայել: Յեթե դժվար է վո-
րոշվում, պետք է մեկ յերկու մեղրահաց կարել եւ զննել:
Յեթե փեթակում հիվանդություն կա, առաջի յերկու-յերեք
մեղրահացի մեջ անպատճառ նրա նշանները կերևան:

Յեթե փեթակում հիվանդությունը շատ չի սաստկա-
ցել, արտաքին նշաններով չի կարելի վորոշել հիվանդ ըն-
տանիքը: Այդպիսի հիվանդներին դանելու համար պետք է
բոլոր փեթակների առաջին տախտակները հանել եւ առա-
ջի յերկու յերեք մեղրահացերը զննել:

Քթոցի մեջ հիվանդ ընտանիքը բժշկելը շատ դժվար
է. մինչև անգամ վնաս եւ է, վորովհետեւ քթոցները խիտ
առ խիտ դարսված են իրար վրա: զրա համար եւ բժշ-
կության ժամանակ շատ հեշտությամբ կարելի չէ վարա-
կել մեղուներին:

Քթոցի միջից վողջ ընտանիքը քշել հանելն եւ դժվար

ե (յես ինչքան վոր փորձել եմ, վոչ մի անգամ այդ ինձ չի հաջողվել):

Մնում է միայն մի միջոց. առավոտը շուտ, յերբ մեղուն դաշտ չի թռել, քթոցն իր տեղից հանել, տանել մի առանձին սենյակ, կտրել միջի բոլոր մեղրահացերը, հանել, մեղուն թափ տալ ձաղակալի մեջ և 2—3 որ սոված պահելով՝ լցնել մի նոր, մաքուր քթոցի մեջ, մայրը սպանել և փոխարենը նորը՝ առողջը տալ: Առաջի 3—4 որը պետք է կերակրել ֆարմալին խառնած շաքարաջրով, ֆարմալինի ծուխ տալ 12 որ շարունակ, որական մեկ անգամ, ամեն անգամ 15—20 վայրկյան: Լավ կլինի, յեթե քթոցը դրվի վոչ թե հին տեղը, այլ մի հեռու, առանձին տեղ:

Այս կերպ միտք ունի անել միայն գլխավոր մեղրաբերքի սկզբներին:

Յեթե փտախտը նկատված է քթոցի մեջ վաղ զարուհը կամ գլխավոր մեղրաբերքի վերջին, լավն այն է, վոր մեղուները ծծմբի ծխով խեղդես, մեղրը բոլոր կտրես հանես և քթոցը մեղուներով այրես: Այդ դեպքում քթոցից 10—15 ֆունտ մեղր կստանաս. մինչդեռ յեթե սկսես բժշկել, աշխատանքդ կարող է և լավ հետևանք չտալ:

Փթախտոտ քթոցը դատարկվելուց հետո պետք է անպայման և իսկույն վառել. նա ախտահանել անհնարին է:

Հանած մեղրը պետք է յեռացնել, ապա գործածել: ձագ ունեցող մեղրահացերը և մյուս մոմի կտորտանքը հալել, դարձնել մոմ:

4. Բժշկելու գործողությունը ԵՐԶԱՆԱԿԱՎՈՐ ՓԵՐԱԿՆԵՐԻ մեջ.

Իրիկնադեմին պետք է հիվանդ ընտանիքների մայրը դանել և վոչնչացնել:

Իրիկունը, յերբ վողջ մեղուն հավաքված կլինի, պետք

և նրան փաթաթել մի նոր ու մաքուր փեթակի մեջ առանց չեչի և վերցնել մի մութ ու հով տեղ դնել:

Յերկու որ այդտեղ մեղվին սոված պահելուց հետո պետք է փեթակը հանել և դնել իր նախկին տեղը (ի հարկե տեղը պետք է ախտահանել, ինչպես ներքեր ասված կլինի): Ապա պետք է տալ նրան շրջանակներ չեչով, պետք է տալ նաև առողջ և յեթե հնարավոր է, բեղմնավորված մայր: Առաջին յերեք շորս որը պետք է կերակրել ֆարմալին խառնած շաքարաջրով. ֆարմալինի գոլորշի պիտի տալ որումեջ, մինչև վոր վորդը կնքվի:

Հին փեթակը պետք է ախտահանել, կամ այրել, նայած թե ինչպիսի փետակ է:

Մեղրը յեռացնել և գործածել:

Մյուս մեղրահացերը և մոմի կտորտանքը հալել, մոմ անել:

Շրջանակները վառել կամ ախտահանել:

Վրայի կտավը թե հին ե՛լ այրել. թե նոր ե՛լ ախտահանել և գործածել:

Յերբ մեղվանոցում հիվանդ մեղուներ մի քանի հասկան, ափսոս է ամբողջ վորդը վոչնչացնել. ավելի լավ է 3—4 ընտանիքից վորդով շրջանակները հավաքել դնել մի հիվանդ ընտանիքի մեջ, վոր բոլոր առողջ վորդը դուրս դա մեղու դառնա. կարելի է այդ փեթակի վրա յերկու վերնահարկ դնել և այդտեղ ել վորդով շրջանակներ շարել: Բայց այդ փեթակում մայրն անպատճառ պետք է բանտարկել: Յեթե 21 որը կլրանա և ամբողջ վորդը դուրս կգա, այն ժամանակ հարկավոր է այդ ընտանիքը բժշկել այն ձևով ինչպես առաջինները:

Շատերը սովորական հիվանդներին բժշկելիս ել մորը 21 որով բանտարկում են, վոր վորդը դուրս գա հետո բժշկեն. Բայց դա սխալ բան է, դուրս յեկած մեղուների թիվն ել այնքան շատ չէ, վոր արդարացի այդ պարա-

րել արևի տակ. փորքան շատ մնան արևի տակ, այնքան լափ:

Մենք հաճախ ստիպված ենք յեղել դործ ածել ախտահանութեան մի կողմից, բայց շատ դժուար միջոց. այդ այն է, փոր փեթակի ներսը խանձում ենք կրակով: Դրա համար պետք է թռնիրը վառել և փեթակը հատակով կործել (բերանքս ի վայր դնել) վրան. յերբ փեթակը կսկսի ծխալ, պետք է վերցնել և դնել արևի տակ:

Շրջանակները պետք է վառել համ յեռացնել յերկու ժամուկես:

Մեղրը պետք է լափ յեռացնել:

Մամը պետք է ջրի հետ յեռացնել առնվազն յերկու ժամուկես:

Փեթակի վրայի շորն ու բարձը պետք է այրել. իսկ եթե նորն են, պետք է յեռացնել յերկու ժամուկես:

Հիվանդ փեթակի տեղը պետք է բահով փորել շուռ տալ և սրսկել սուլեմայի հազեցրած լուծվածքով, *) կամ ֆորմալինի լուծվածքով. կարելի չէ նաև յերեսը փռել չրհանգցրած կիր:

Այդ դործողութեաններն անելիս չպետք է մամի կտորտանքը և մեղրը շաղ տալ այս կողմ այն կողմ. այդ պետք է անել մի առանձին սենյակի մեջ. Գործը վերջանալուց հետո հավաքել, ինչ վառելու չէ վառել, ինչ ախտահանելու չէ ախտահանել:

Շորերդ պիտի փոխես. ձեռներդ լվանաս սապոնով և հետո սուլեմայի լուծվածքով. ֆորմալինը դրա համար

*) Սուլեմայի հազեցրած լուծվածք ստանալու համար հարյուր ֆունտ ջրի մեջ պետք է զցել 10 ֆունտ սուլեմա, յեղ յեռացնել, մինչև սուլեման հալվի: Դրանից հետո լուծվածքը պետք է սառեցնել յեղ բամբակ, փոր սուլեմայի չհալված կտորները կարելի լինի վերցնել հետո դործածելու համար. ձեռները լվանալու համար կարելի չէ վերցնել ափի թույլ լուծվածք. դրա համար հազեցրած լուծվածքի վրա կարելի չէ ավելացնել ջուր՝ մեկ բաժակին մի բաժակ:

անհարմար ե, վորովհետեւ փշացնում ե ձեռքերը: Ձեռքիդ
գործիքները սլիտի յետացնես: Լվացվելիս ջուրը չսլիտի
թափես դուրսը. մի հատուկ հոր պետքե քանդես, լվացվես
նրա մեջ, հող ածես վրան և սրսկես թույնով:

VII. ՊԵՏԲ Ե ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՎԵԼ

Յեթե մի հատիկ փեթակ ունենաս, այն ել հիվանդ,
այս ձեով բժշկես, անշուշտ լավ հետեանք կստանաս: Բայց
յերբ մի ամբողջ մեղվանոց ունես ու այդ մեղվանոցումդ
հիվանդ և առողջ շարված են իրար կողքի, մինչև մեկը
բժշկելը կարող ե մի ուրիշը վարակվել, մանավանդ յեթե
մեղվաբույժը մի փոքր շեղում անի այս կանոններից:

Յես կարծում եմ, վոր ամեն կարգացողին հասկա-
նալի յեղով, թե հիվանդ ընտանիքների բժշկությունը
վորքան մանրակրկիտ գործ ե, վորքան ճշտապահություն,
ժամանակ և աշխատանք ե պահանջում: Շատ քիչ կգտնվեն
այնպիսի մեղվաբույժներ, վորոնք հնարավորություն ու-
նենան բոլոր պատվերներն անթերի կատարելու: Հիվանդ
ընտանիքների բժշկությունը շատ դժվար ե հատկապես
դեղջուկ մեղվաբույժների համար, քանի վոր այդ աշխա-
տանքը պահանջում ե միանգամայն գիտակից վերաբեր-
մունք և բացի այդ ազատ ժամանակ՝ դրան ամբողջովին նվի-
րելու համար և հաճախ վորքան նա շատ ե անողում հի-
վանդ ընդանիքները, այնքան ավելի յե տարածում հիվանդու-
թյունը:

Բայց յեթե մեղվաբույժը որինակելի ճշտապահու-
թյունը ել տանի այդ աշխատանքը, դարձյալ չի կարող
մեղվանոցը բոլորովին ապահովել վարակումից:

Ինչպես անես, վոր հիվանդ ընտանիքից մի մեղու
սխալմամբ չմանի մի ուրիշ փեթակ. ինչպես անես, վոր
առողջ ընտանիքից մեղուներ չգան մեկը գողանալու, յերբ

այդ փեթակը բացել ես, հայում ես. ի՞նչպե՞ս անես, վոր մի կաթիլ մեղր, մի փշուր մոմ չզցես գետին:

Խելացի բժշկությունն այն է, վոր հիվանդ փեթակները հեռացնես մեղվանոցիցդ գոնե 3 վերստ:

Բայց յեթե այսպե՛ս ել անես, ելի ապահով չես կարող լինել, քանի վոր հարեան մեղվանոցներից կարող ե վարակումը նորից մուտք գործել քո մեղվանոցը:

Ամենից խելացին այն կ'լինի, վոր մեղվանոցդ վերցնես տանես մի հեռու, առանձին տեղ, ուր չըջակայքում վոչ մի մեղվանոց չ'լինի:

Բայց ի հարկե, բոլորնեւ այսկերպ չեն կարող անել. դրա համար հատուկ հարմարություն է հարկավոր. հարկավոր է, վոր մարդու բան ու գործն այդ լինի:

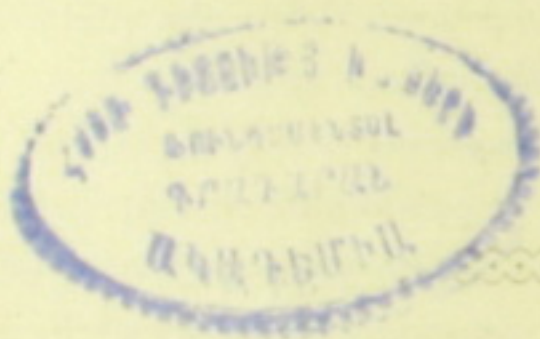
Սակայն այդ բոլոր արգելքները և դժվարությունները վերանում են, յերբ մեղվաբույժները կազմակերպվում են և ընկերովի կռվում փտախաի դեմ:

Որինակ. յենթադրենք մի գյուղում 50 մեղվանոց կա՝ 30-ական փեթակից. ու բոլոր մեղվանոցներում ել հիվանդներ կան՝ մեկից յերկսից: Այդ 50 մեղվաբույժներն իրենց հանդի մի ծայրում մի հեռու, առանձին տեղ են ընտրում, բոլոր հիվանդ փեթակները տեղափոխում են այդտեղ: Դրանց խնամքը նրանք հանձնում են մի հատուկ մարդու վորոշ վարձատրությամբ. այդ մեղվաբույժներից ամեն մեկը 10—15 որը մեկ անգամ մանրակրկիտ կերպով իր մեղվանոցը հետախուզում է. հենց վոր հիվանդ ընտանիք են գտնում, անմիջապես տեղափոխում են հիվանդանոցը: Մեղվաբույժներն իրենց միջից մի հանձնաժողով են ընտրում, վոր հսկի մեղվաբույժների վրա, վոր սրանք չթերանան, ճշտությամբ կատարեն բոլոր կանոնները. են հիվանդապահ մեղվաբույժն ընտանիքներին բժշկում և, մեղվանոցի պարագաներն ախտահանում և մինչև աշունք իր գործը վերջացնում: Յեթե մի երկու ընտանիքում հիվան-

դաթյունը նորոգվում և, աշունը գրանցել փոշնչացնում
և։ Այդ ձևով դյուզն ազատվում և փտախափց։

Բայց այս բնկերական բժշկությունը հնարավոր և
միայն այն ժամանակ, յերբ մի դյուզի բոլոր մեղվա-
բույծներն ել հասկացող մարդիկ են և բնկերովի գործ
կատարելու ընդունակ։ Մենք գիտենք, Վոր ամեն մի դյու-
զում կգտնվեն գործ խանդարող մարդիկ, վորոնց վերա-
բերմամբ պետք և հարկադրանք գործադրել։ Այդպիսի
անդխտակից և անսղարտաճանաչ մեղվաբույծներին օրենքը
պիտի պատժի, խելքի բերի։

Յեւ այդ պատճառով փտախան արմատախիլ անելու
համար անհրաժեշտ և պետական օրենսդրություն և վար-
քան շուտ՝ այնքան լափ։

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ ԵՆ ՅԵՎ ԺՈՒՏՈՎ ԼՈՒՅՍ ԿԸ
ՏԵՍՆԵՆ

1. Մ. Գլուխով. — Ինչ և կանաչ պարարտացույժը
և ինչ սգուտ և տալիս նա.

2. Ն. Ռիժով. — Արմատապտուղների մշակու-
թյունը անասունների համար.

Պատրաստվում են տպագրության համար
մի շարք հանրամատչելի դյուղատնտեսական
գրքույկներ.

Դիմել Կենսկոմի Ֆգիսբաժնի հրատարակու-
թյանը.

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0002739

074.

A $\frac{II}{23865}$

ԼՈՒՅՍ ԵՆ ՏԵՍԵԼ

10. Յերիցյանի խմբագրութեամբ Կոմիտսի Ազիտ.
բաժնի գյուղատնտեսական սերիայի հետևյալ

ՀԱՆՐԱՄԱՏՁԵԼԻ ԳՐԲՈՒՅԿՆԵՐԸ.

1. Կ. Պոպով — Վոչսարի քաղաքի հիմնադրութեանը
և նրա դեմ կռիւն միջոցները
2. Կ. Մելիք-Շահնազարյան — Դաշտային մկները և
նրանց դեմ կռիւն միջոցները
3. Խ. Տէր-Ավագյան — Մեղրի փախաւ հիմնադրութեանը
4. Յուսէֆալիան — Կաթնատու կովի կերակրելն ու
խնամքը

ԳԻՆՆ Ե 20 ԿՈՊ.